

ARISTOCRAAT EN SOCIAALDEMOCRAAT

De biografie en geschriften van Marinus van der Goes van Naters

Op *De Rode Jonker*, de biografie van de Nederlandse sociaaldemocraat Marinus van der Goes van Naters (1900-2005) door Anne-Marie Mreijen, is in academisch opzicht niets af te dingen, integendeel. Maar dit flamboyante en energieke enfant terrible, dat een amoureuze escapade af en toe niet schuwde, had wel iets meer literaire of journalistieke bevoegenheid verdiend. Of zijn wij na de hausse aan biografieën in het Nederlandse taalgebied – een broodnodige inhaalbeweging in vergelijking met omliggende cultuursferen – te veeleisend geworden?

In 1980 publiceerde Van der Goes onder de titel *Met en tegen de tijd. Een tocht door de twintigste eeuw* al een autobiografie. Hij presenteert daarin zijn levensverhaal, afgezien van de laatste kwarteeuw, op een aantal punten fraaier en romantischer dan de realiteit, zo toont Mreijen aan. Deze historica was door Van der Goes' nazaten aangezocht om een bloemlezing te redigeren uit de 14 boeken, 119 artikelen en 20 rapporten of nota's die hij tussen 1920 en 2000 publiceerde. Al gauw werd overeengekomen dat zij ook een "politieke biografie" zou schrijven.

Op een moment dat er heel wat sceptis bestaat over de toekomst van de sociaaldemocratie, willen de samenstellers van de bundel *Het socialisme van nu* (met verspreide geschriften en een bibliografie van Van der Goes, vernoemd naar diens programmatistische brochure uit 1945) een constructieve bijdrage leveren aan het debat. Van der Goes' denkbeelden over het streven naar "heerschappij der humaniteit, naar persoonlijke vrijheid en sociale gerechtigheid" in "een gelijkwaardige en rechtvaardige samenleving" en over een democratisch versus een totalitair staatsbestel, in de traditie van de door hem bewonderde Franse socialist Jean Jaurès, overschrijden ruimschoots de grenzen van de sociaaldemocratie. Mede daardoor hebben deze teksten hun actualiteitswaarde behouden, in het bijzonder het titelstuk en *Worsteling der vrijheid. Over fascistische en democratische staatsleer* (1935).

© Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Marinus van der Goes werd in 1900 geboren in een welgestelde, protestantse familie van advocaten en bestuurders in het katholieke Nijmegen. De naam Van Naters, naar de gelijknamige polder op het Zuid-Hollandse eiland Voorne, werd pas toegevoegd na de verheffing in de adelstand van de familie in 1914 en het verwerven via erfenis van dat gebied door Van der Goes' vader in 1919. Precies in de periode dat hij de titel jonker kreeg, koos de Nijmeegse advocatenzoon voor het socialisme. De vernieuwingsgezinde, soms revolutionaire tijdgeest in Europa na de Eerste Wereldoorlog speelde daarbij een rol, net als de invloed van zijn ook uit een bevoorrecht milieu afkomstige studievriend Herman Bernard Wiardi Beckman. Beckman, bijgenaamd Stuuf, werd als hoofdredacteur van de krant *Het Volk* en Eerste Kamerlid een prominente figuur in de Nederlandse socialistische zuil.

Tegelijk begon Van der Goes in lijn met de familietraditie aan een rechtenstudie in Leiden, waar hij zijn echtgenote ontmoette. In 1930 promoveerde hij met een proefschrift over *Het staatsbeeld der sociaal-*

Marinus van der Goes van Naters in zijn bibliotheek, collectie Rijksmuseum, Amsterdam

*De 'opstandige edelman'
Van der Goes groeide uit
tot een soort intellectueel
geweten van de Nederlandse
sociaaldemocratie*

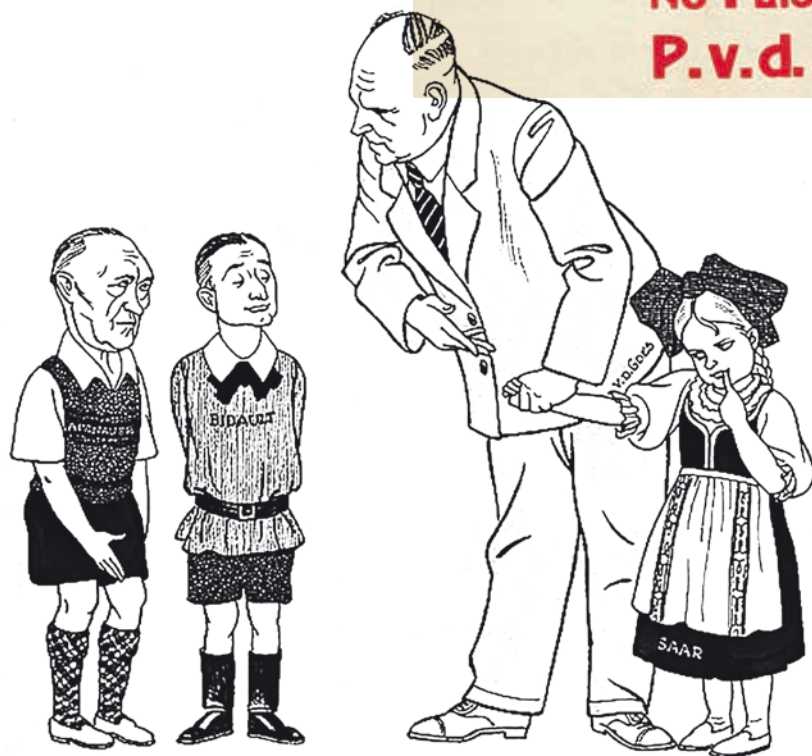
democratie, waarin hij zijn levenslange geloof in “de socialiserende staat” voor het eerst uiteenzette. Datzelfde jaar verhuisde de nogal eigengereide jurist van Nijmegen, waar hij werkte in het advocatenkantoor van zijn vader, naar Heerlen met als opdracht daar de socialistische beweging te organiseren. Vakbondsman en voorzitter van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) Jan Oudegeest omschreef Van der Goes toen fier als “een onzer jonge academici, die reeds meermalen blij gegeven heeft over de noodige intellectuele krachten te beschikken en zich toegewijd in zijn vrijen tijd in dienst van de Partij heeft gesteld”. Van der Goes’ succesvolle optreden als “rode missionaris” in

de katholieke Limburgse mijnstreek vormde de opstap naar de landelijke politiek. In 1937 werd hij verkozen tot Tweede Kamerlid voor de SDAP, die zich in februari 1946 verruimde en “heruitvond” als Partij van de Arbeid (PvdA). Van der Goes zou zijn parlementair mandaat drie decennia bekleden. Die politieke promotie deed hem voorgoed verhuizen naar Wassenaar.

Als kersvers kamerlid bekritiseerde Van der Goes in de late jaren 1930 op diverse publieke fora het nazisme, maar na de Duitse inval trad hij toch toe tot de op accommodatie gerichte Nederlandse Unie. Op 7 oktober 1940 werd hij door de Duitse bezetter opgepakt en samen met andere zogeheten “Indische gijzelaars”, meestal jonge(re) intellectuelen en vooraanstaanden van goede komaf, tot het einde van de oorlog gevangengezet in achtereenvolgens Buchenwald, Haaren en Sint-Michiëlgestel. In relatief comfortabele omstandigheden werden in Sint-Michiëlgestel blauwdrukken uitgewerkt voor een vernieuwd politiek-maatschappelijk bestel na de oorlog. Deze prominenten bedeedden zichzelf als

Marinus van der Goes van Naters in 1966 op de Conferentie van Afrikaanse Landen in Den Haag © ANP Historisch Archief

Politieke cartoon met Van der Goes van Naters,

Van der Goes' werk toont dat het zinvol is zich te laten inspireren door historische teksten die pleiten voor het primaat van de rechtsstaat en de noodzaak van tegensprekelijke oppositie

vanzelfsprekend een leidinggevende rol en toonaangevende functies toe in wat volgens Van der Goes een soort "aristo-democratie" behoorde te worden, "waarin via verkiezingen de 'besten' geselecteerd moesten worden", die "zich dragers voelen van het algemeen belang". De nooit eerder gepubliceerde *Oorlogscorrespondentie van Marinus van der Goes van Naters met Willem Drees* (1942-1944), opgenomen in *Het socialisme van nu*, biedt een boeiende inkijk in de sfeer, de drang tot vernieuwing en de wrijvingen binnen dit "elite-beraad in oorlogstijd".

Van der Goes promoveerde onmiddellijk na de Bevrijding in 1945 van backbencher tot fractieleider in de Tweede Kamer, hoewel niet iedereen de nogal ijdele, met een grote geldingsdrang behepte en vaak dwarse aristocraat daarvoor de meest geschikte figuur achtte. Hij kwam dan ook al snel in zwaar weer terecht. Zo was er de strijd om het leiderschap in de PvdA, vooral met partijvoorzitter Koos Vorink en premier Willem Drees. Ondertussen worstelden de socialisten met het achterlaten van een aantal marxistische leerstellingen als gevolg van hun regeringsverantwoordelijkheid in een reeks coalitie-kabinetten (in 1939 voor het eerst) en van hun electorale positionering vanaf 1945 als een brede en progressieve volkspartij. Dat alles vond plaats in een periode van schaarste en wederopbouw, polarisatie in het kader van de beginnende Koude Oorlog en koloniale oorlogen in Indonesië en Nieuw-Guinea. Nadat zijn fractievoorzitterschap al eerder in de weegschaal had gelegen, stelde het parlementaire boegbeeld van de PvdA zijn functie in januari 1951 ter beschikking.

Van der Goes zat op dat moment nog niet in de helft van zijn lange leven, maar zijn rol in de Nederlandse politiek was de facto voorbij. De pas opgestarte Europese samenwerking bracht uitkomst

voor de voortvarende solist en reislustige netwerker. Vrijwel onmiddellijk werd het Europese integratieproces "een laboratorium" waar hij zich uitstekend thuis voelde. Als Europees parlamentslid leerde Van der Goes – fervent beschermer van natuurschoon – Afrika kennen, waar hij zijn hart verloor. Begin jaren 1970 was hij enige tijd gasthoogleraar aan de universiteit van Butare in Rwanda.

Omdat hij zo lang leefde en uitzonderlijk helder bleef, groeide Van der Goes uit tot een soort intellectueel geweten van de Nederlandse sociaaldemocratie. De media speelden dankbaar in op zijn blijvende behoefte om kritische meningen en opinies te ventileren, temeer omdat hij geen blad voor de mond nam. Historicus Rob Hartmans merkte in zijn recensie van *De Rode Jonker* in *NRC Handelsblad* fijntjes op dat die kritische kanttekeningen steevast de wereld in werden gestuurd vanuit Van der Goes' "kapitale villa te midden van ruim zeventig familieportretten". Van der Goes was, zoals Mreijen het formuleerde op de studienamiddag *Uitdagingen voor de politieke biograaf* (Kortrijk, 3 mei 2018), "een tikje opstandige edelman". In een eerdere publicatie noemde ze hem zelfs "een omstreden excentriekeling met uitgesproken ideeën". Van der Goes, die ook gedichten schreef en de Franse cultuur adoorde, was tegelijk een eeuwige volunteer, die ondanks alles bleef geloven in de emancipatie van de mens en de maakbaarheid van de samenleving.

De Rode Jonker was niet alleen "de martini drinkende salonsocialist", een ietwat denigrerend etiket dat hij vooral aan het eind van zijn leven opgeprikt kreeg. De getalenteerde en met flair opererende Van der Goes – meer een stimulerende inspirator dan een resultaatgerichte doener – beheerste het politieke handwerk in en buiten het parlement voortreffelijk. Toch zette deze welgestelde levensgenieter, die al flanerend bijna 105 jaar oud werd, nooit exclusief in op de politiek. In alle omstandigheden reserveerde hij ruimte voor een gevarieerd en rijk gevuld persoonlijk leven.

Meer dan wat hij als jurist of politicus daadwerkelijk presteerde, vormt de non-conformistische en kleurrijke persoonlijkheid van deze adellijke intellectueel de rechtvaardiging voor Mreijens biografische studie. Van der Goes was een zondagskind dat een eeuw intensief bezig was met zichzelf. Zonder al te veel inspanning leidde hij het leven zoals het hem tegemoet kwam. Tegelijk toonde hij zich intens

betrokken bij de wereld, als geëngageerde medespeler en als observator-commentator. Hij was veeleer een opmerkelijk historisch personage dan een erflater die bakens verzette; geen representatieve exponent van de Nederlandse sociaaldemocratie in de twintigste eeuw, maar een atypische, “uitzonderlijke figuur” in vergelijking met de meeste van zijn partijgenoten. Zo koketteerde hij als parlementslid voor de destijds nog sterk “arbeideristische” Nederlandse socialisten graag met zijn positie van rebels buitenbeentje en met zijn adellijke achtergrond.

De reconstructie van Van der Goes’ levensverhaal, waarmee Anne-Marie Mreijen onder de leiding van de Utrechtse hoogleraar politieke geschiedenis Ido de Haan in februari 2018 promoveerde, resulteerde in een erudiete en boeiende, maar ook iets te conventionele academische biografie. De vereisten voor een doctoraatsscriptie zijn niet altijd compatibel met wat wordt verwacht van een historische monografie voor een publiek dat ruimer is dan het kringetje van vakgenoten. Toch is de blijvende verdienste van *De Rode Jonker* dat Van der Goes de proporties heeft gekregen die hem toekomen.

De verzamelbundel *Het socialisme van nu* etaleert vooral Van der Goes’ scherpe intellect en “politieke bezieling”. Deze reader toont ook aan dat het zinvol is om zich in tijden van electorale autocratie, idolatrie van het marktdenken, populisme en illiberale democratie te laten inspireren door historische teksten die pleiten voor het primaat van de rechtsstaat, de noodzaak van tegensprekelijke oppositie, gemeenschapszin en overheden die een herverdelende functie op zich nemen en die opkomen voor wie dat zelf onvoldoende kan.

De Rode Jonker en *Het socialisme van nu* vormen als tweeluik een kritische hommage aan een persoonlijkheid die het verdient om niet te worden vergeten.

NICO VAN CAMPENHOUT

ANNE-MARIE MREIJEN, *De Rode Jonker. De eeuw van Marinus van der Goes van Naters 1900-2005*, Boom, Amsterdam, 2018, 374 p.

MARINUS VAN DER GOES VAN NATERS, *Het socialisme van nu*, ingeleid en bezorgd door Ido De Haan en Anne-Marie Mreijen, Boom, Amsterdam, 2018, 253 p.